

Oponentský posudek habilitační práce:

Modely přežívání – metodologické aspekty a empirické studie (Survival analysis: methodological aspects and empirical studies)

Autor: RNDr. Klára Hulíková Tesárková, Ph.D.

Téma předložené habilitační práce je v současné době vysoce aktuální. Cílem předložené práce je v souhrnné formě podat informace o modelech přežívání v celé jejich šíři pohledu.

Předkládaná práce je složena ze dvou hlavních částí. Nejprve se autorka věnuje v první části stručnému přehledu vybraných pojetí problematiky přežívání a jeho studia v demografické perspektivě. Druhá část obsahuje soubor publikací, ze kterých autorka vycházela pro tuto práci.

V úvodu autorka popisuje cíle práce, kdy chtěla v práci doložit šíři tématu analýzy přežívání i význam posunu úrovně stavu poznání. Předložené články a studie, ze kterých autorka vychází, vycházejí z rozdílných metod a postupů, podle toho, co bylo jejich cílem a jak byly vymezeny zkoumané populace. Vychází jak z ryze demografických postupů, tak využívá moderní statistické metody a propojuje tak svůj výzkum mezioborově, především se epidemiologií a statistikou. Práce je analyticky zaměřená, propojuje problematiku zkoumání úmrtnosti a přežívání s demografickou metodologií.

Autorka se problematikou analýzy úmrtnosti zabývá dlouhodobě, již ve své dizertační práci se věnovala analýze úmrtnosti se zaměřením na dospělé a na nejvyšší věky. Podílela se na konstrukci první sady tzv. kohortních úmrtnostních tabulek pro generace narozené v období 1870-1910. Z nich pak bylo možné doplnit časové řady ukazatelů vývoje úmrtnosti v českých zemích až k roku 1870 a popsat úmrtnostní poměry v prvních fázích demografické revoluce.

Zabývala se také problematikou možností vyrovnávání úmrtnostních tabulek, vytvořila odborný software pro tyto výpočty. Ten byl využit v odborné studii OECD (2014) a je od roku 2016 aplikován statistickým úřadem Izraele pro konstrukci úmrtnostních tabulek.

V době pandemie COVID-19 se autorka velmi aktivně zapojila do analýzy dostupných dat k hodnocení průběhu a dopadu pandemie. V této době se také zapojila do řady projektů a také vedla studentské týmy.

Autorka je od roku 2019 členkou vedení mezinárodní skupiny pro tematiku zdraví, nemocnosti a úmrtnosti v rámci Evropské asociace pro populační studia. Jako externí spolupracovnice se podílela na přípravě projekce obyvatelstva České republiky 2023-2100, která byla publikována Českým statistickým úřadem v roce 2023.

Text práce tak jak je předložen je rozdělen do tří hlavních částí. Jde o možná pojetí analýzy přežívání a obecně i problematiky úmrtnosti. Práce, které do habilitace autorka vybrala jsou aktuální, vydané v posledních pěti letech, vydané v prestižních nakladatelstvích a časopisech.

V první části s názvem „Základní nástin proměn přístupů k analýze přežívání a úmrtnosti“ popisuje klíčové metody, které se tradičně používají v demografii, věnuje se moderním metodám, které jsou využívány v rámci mezioborové spolupráce. Ve druhé části s názvem „Konceptuálně zaměřený výzkum“ se zabývá transversálním a kohortním přístupem k hodnocení vývoje úmrtnostních poměrů. Třetí část „Empiricky (aplikačně) zaměřený výzkum“ je zaměřena na příklady mezioborového využití demografických postupů a metod analýzy přežívání. Jsou zde ukázány případové studie z historické demografie, epidemiologie, klinických lékařských studií.

Vstupní část habilitační práce se skládá z pěti základních částí. Autorka se věnuje historii a důvodům studia délky lidského života, limitu délky lidského života. Popisuje základní nástin proměn přístupů k analýze přežívání a úmrtnosti. Poukazuje na konceptuálně zaměřený výzkum a vývoj úmrtnosti z generačního pohledu, popisuje specifika transversálních a kohortních úmrtnostních tabulek a vybraných ukazatelů. Věnuje se generačnímu vývoji úmrtnosti populace Česka. V části věnované empiricky zaměřenému výzkumu popisuje aplikace demografických metod v rámci oboru i příbuzných disciplín.

Při čtení předložené práce mám na autorku několik otázek:

1. Generační vývoj úmrtnosti v letech 1870-1920: Jak srovnatelné je území Česka v tomto období?
2. Jak ovlivnily přesnost výsledků odhady počtu zemřelých vojáků během první světové války?
3. Obr. 17 ukazuje vývoj střední délky života při narození. Projevuje se v období let 1870-1920 výrazněji tzv. paradox střední délky života i ve vyšších než nejmladších věcích? Liší se podle pohlaví?
4. Jaký vliv má na délku života epidemiologická situace v daném roce, například vliv španělské chřipky nebo války?
5. Jak se ve vývoji kohortní úmrtnosti Česka projevuje biologické stárnutí a efekt období? Může pokrok v medicíně a zlepšení zdravotního stavu populace převážit nad negativními vlivy stárnutí?
6. V projektu GAČR č. P404/12/0883 „Generační úmrtnostní tabulky České republiky: data, biometrické funkce a trendy (2012-2017)“ jste byla součástí výzkumného týmu. Které překážky při konstrukci generačních úmrtnostních tabulek byly pro vás jako výzkumníka nejvýraznější?
7. Jak je na tom Česká republika z pohledu generačních úmrtnostních tabulek ve srovnání s mezinárodními daty?
8. Které hlavní faktory mohou ovlivnit úmrtnostní poměry v České republice? Kde vidíte prostor pro další zlepšení úmrtnosti?

Závěr:

Cílem práce bylo představit vybrané aktuální výzkumné oblasti v rámci studia přežívání, s důrazem na metodologické, analytické a aplikační přístupy. Text vychází z odborných prací autorky a vybraná témata poukazují na značnou provázanost nejen tematickou, ale i na vědecké zaměření autorky.

Práce je komplexně zpracována, bibliografie je úplná a správně použitá. Po jazykové stránce je publikace dobře zpracovaná.

Použité metody jsou vhodné pro dané téma, klasické i moderní, používané k demografickým a statistickým analýzám. Metody byly použity správně, v souladu s obvyklým postupem.

Autorka patří k předním odborníkům v Česku na sledovanou problematiku. Vědecký přínos předložené habilitační práce pro rozvoj oboru demografie je nesporný. Dosažené výsledky jsou původní, vycházejí z řady studií a grantů, kde se autorka danou problematikou zabývala.

Habilitační práce je svým tématem aktuální. Je výsledkem mnohaleté vědecko-výzkumné práce autorky.

Autorka v předložené práci jednoznačně prokázala, že se v dané problematice velmi dobře orientuje, má značný přehled v domácí i zahraniční literatuře.

Pro analýzy využívá vhodné jednoduché i pokročilé statistické a demografické metody. Používá také inovativní postupy, které nastudovala.

Výsledky habilitační práce jsou přínosem pro obor Demografie v oblasti vědecké i pedagogické.

Habilitační práce je originální, byla zkontrolována v systému Turnitin a neobsahuje známky plagiátorství.

Autorka prokázala velmi vysokou úroveň svých odborných znalostí. Práce, které sloužily jako podklad pro habilitační práci, byly publikovány v kvalitních recenzovaných časopisech či byly výstupem projektu GAČR. V práci jsem nenašla žádné výrazné nedostatky.

Autorka splnila jednoznačně požadavek vědeckého přínosu práce.

Doporučuji habilitační práci k obhajobě v rámci habilitačního řízení a navrhuji, aby její autorka RNDr. Klára Hulíková, Ph.D. byla po úspěšné obhajobě jmenována docentem pro obor Demografie.

V Praze dne 24. 6. 2024

doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc.
Katedra demografie
Fakulta informatiky a statistiky
Vysoká škola ekonomická v Praze